

פלאי הבריאה

	104	וְכָל עֵינֵי לָךְ תִּצְפֶּה הָעַיִן - חֵלֶק מֵהֵמוּחַ	50	הַמְעוֹרָר יְשָׁנִים מֵה קוֹרָה בַּעַת הַשִּׁנָּה	
	110	וְכָל בְּרַךְ לָךְ תִּכְרַע חֲצֵי טוֹנָה עַל בְּרַךְ אַחַת	58	וְהַזֹּקֵף כְּפוּפִים לֹא פְּשׁוּט לְעִמּוּד זָקוּף	
	116	וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ הַלֵּב - לֹא מִשֶּׁאֵבָה בִּלְבַד	64	מֵלֵא שִׁירָה פִּיָּם נִפְלְאוֹת הַיָּם	
	124	וְכָל קֶרֶב וּכְלִיּוֹת מִסִּינוֹן הַדָּם וְעַד 'מוֹסֵר כִּלְיוֹת'	72	וַיִּדְיֵנו פְּרוֹשׁוֹת מִורְכְּבוֹתָהּ שֶׁל הַיָּד הָאֲנוּשִׁית	
	132	כָּל עֲצָמוֹתַי תֹּאמְרֶנָּה בֵּית חֲרוּשֶׁת רוּחַשׁ בְּתוֹךְ הָעֲצָמוֹת	78	כְּנִשְׂרֵי שָׁמַיִם הַנֹּשֵׂר הַדּוֹאָה שְׁעוֹת	
	138	בְּרָעַב וְנִתְּנֵנוּ וּבְשִׁבְעַת כָּל־כִּלְתָּנוּ הַתַּחֲכוּם שֶׁל מִנְגֻנוֹנֵי הָרַעֵב וְהַשׁוֹבֵעַ	84	קִלּוֹת פְּאִילוֹת הָאֵיילָה קִלְתֵּי הָרִגְלִיִּים	
	144	וּמִחֲלָיִם רָעִים וּנְאֻמָּנִים דְּלִיתָנוּ הָרוֹפֵא הַפְּרִטִי שֶׁלָּנוּ	94	וְלִשׁוֹן אֲשֶׁר שָׁמַת בְּפִינוּ הַיַּחֲדִיד הַיּוֹדֵעַ לַדְּבָר	

הקדמה

בשבח והודיה לה' יתברך אנו מוציאים לאור ביאור על-פי החסידות לתפילת 'נשמת כל חי', הנאמרת בסיום פסוקי דזמרה בשבתות ובימים טובים וכמו-כן בסיום ההגדה בליל הסדר.

תפילה זו כל-כולה שבח והודיה לבורא יתברך על פלאי הבריאה והניסים הגדולים שעשה ועושה עמנו ועם אבותינו, והתפילה גם מבטאת את עוצם ריחוק ערכנו כלפיו, שככל שנשבחו ונפארו לא נגיע לאפס קצן של התשבחות הראויות לו.

גם המתפלל תפילה זו כפשוטה חש התפעלות והתלהבות מגדולת הבורא, אך, בככל חלקי התורה, בתורת החסידות מצוי רובד פנימי ועמוק יותר בתפילה זו. פנימיות התורה מעמיקה לבאר את דרכי הנהגת ה' בעולם, כפי שהדברים מתחוללים בעולמות העליונים, ואת מהות הקשר הייחודי שבין עם ישראל לקב"ה. ההעמקה בדברים גם מגדילה את תחושת החובה של הכלל ושל כל יחיד להלל את הבורא ולהיות בטל אליו מעמקי הלב.

כדי להנגיש את ביאורי החסידות ערכנו ביאור בשפה שווה לכל נפש על פי החסידות כמפורט להלן.

בספר שישה חלקים:

(א) נוסח התפילה באותיות מאירות עיניים.

(ב) הקדמה רחבת היקף על עליית העולמות בשבת ועל עשר הספירות האלוניות ובחינת ה'כתר' שמעליהן, כרקע לביאורי החסידות על תפילת 'נשמת כל חי'.

(ג) ביאור לתפילה ובו שני סוגים: ביאור קצר, על פי הפשט. בביאור זה השתדלנו לתמצת את הדברים בקיצור נמרץ. בדרך כלל בחרנו ביאור אחד

ולעתים צויינו שני ביאורים. ביאור נרחב, על פי המפרשים הקדמונים ובעיקר על-פי ספרי החסידות¹.

ד) נפלאות הבורא – מכיוון שבנוסח התפילה מובאים לשונות המבטאים את גדולת הבורא, אבל טמונה בהם גם הבעת פלאי הבריאה, ראינו לנכון לפרט את המופלאות שבהם, בבחינת "מה רבו מעשיך ה'".

ה) ליקוט בלשון המקור מספרי החסידות על תפילה זו.

ו) שני מאמרי חסידות מקוריים על התפילה. האחד מרבי שניאור-זלמן מלאדי, אדמו"ר הזקן, בעל התניא, והשני של בנו, כ"ק אדמו"ר האמצעי מליובאוויטש, שביארו את לשון הזוהר על 'נשמת' וכן את נוסח התפילה. מאמרים אלה הובאו בשלמותם, ורק הוספנו כותרות, חלוקה לפסקאות ופתחנו ראשי תבות. בהקדמה למאמרים האלה הובאו דברי הזוהר המדבר במעלת תפילה זו, עם תרגום ללשון הקודש.

תודתנו נתונה להנהלת הוצאת ספרים קה"ת על רשותם להדפיס את שני המאמרים האלו.

*

ספר זה נערך על-ידי צוות המכון, בראשות הרב משה שיחי' שילת. כתיבת הביאור, המבוא, ההקדמה על עליית העולמות ופלאי הבריאה נעשתה בידי הרב מנחם-מענדל שיחי' ברוד. בעבודת הליקוט והכנת הספר לדפוס סייעו ר' יהודה שיחי' כהן, ר' חיים-צבי שיחי' הרשקוביץ ור' שמואל שיחי' וולס. תודה לר' צבי-הירש שיחי' זלמנוב על הערותיו.

יהי רצון שהוצאת ספר זה תוסיף בלימוד פנימיות התורה ובהפצת מעיינות החסידות, ותזרז את ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

ספריית מעיינותיך

מנחם-אב ה'תשע"ט

1. בציוני המקורות בביאור לספר 'פירוש המלות' צוין מספר הפרק לפי המספור המקורי בספר, ובסוגריים מרובעים המספור כפי שהמאמר מוגש בחלקו האחרון של ספר זה.

מבוא

בשבתות ובימים טובים מוסיפים ואומרים בתפילת שחרית, בסוף פסוקי דזמרה, את הפיוט 'נשמת כל חי'. כמו־כן אומרים אותו בליל הסדר, בחלקה האחרון של ההגדה.

הפיוט הזה כל־כולו הבעת שבח והודיה לבורא העולם על גדולתו ורוממותו, על חסדיו הגדולים עמנו כעם – מיציאת מצרים, דרך הנדודים במדבר והמלחמות שעברו עלינו – ועל שפע הטוב שהוא מרעיף על כל אדם יחיד.

הרוח הנושבת לאורכו של הפיוט היא של ערגה עזה לקדוש ברוך הוא, הממלאה את חדרי הלב עד שהיא עולה על גדותיהם ומשתפכת בהתרפקות הנפש ובכיסופים אל חיק אביה שבשמים.

מי חיבר את 'נשמת'?

תפילת 'נשמת כל חי' היא מהקדומות ביותר. בסיסה מוזכר כמשנה וכתלמוד, והוא מכונה (לדעה אחת) 'ברכת השיר'. הגמרא דנה בשאלה "מאי ברכת השיר?", ומביאה שתי דעות: "רב יהודה אמר 'יהללך ה' אלוקינו', ורבי יוחנן אמר 'נשמת כל חי'". היינו שלדעת רבי יוחנן חותמים את אמירת ההגדה ב'נשמת כל חי' ובברכת 'שתבח', והיא נקראת 'ברכת השיר'. הטעם שהיא מכונה כך מוסבר בתוספות שם "לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה". מדברי התוספות עולה שכבר בזמן הגמרא היו אומרים תפילה זו בתפילת שבת.

1. פסחים קיח,א.

חלק קצר מתפילת 'נשמת' מופיע במקום אחר בגמרא², בתוך תפילת הודיה על ירידת גשמים: "מאי מברכין? אמר רב יהודה: 'מודים אנחנו לך על כל טיפה וטיפה שהורדת לנו. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: אילו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלוקינו עד תשתחווה" (כלומר, עד "וכל קומה לפניך תשתחווה").

יש אומרים³ שהפיוט חובר בידי התנא רבי שמעון בן-שטח⁴. דעה אחרת⁵, שמחברו הוא רבי שמעון בר-יוחאי. רמז לכך ששם המחבר הוא שמעון מופיע בראשי התיבות של קטעי התפילה, מהסוף להתחלה: שוכן עד; מי ידמה; עד הנה; ואילו פינו; נשמת.

עוד דעה⁶ מניחה ש"החכם שחיבר [נוסח] זה היה שמו יצחק ושם אשתו רבקה⁷ ועשאו לכבוד יצחק אבינו ורבקה אימנו כדי להזכיר לנו זכותם".

לדעת ראב"י⁸, תפילת 'נשמת' השלמה הורכבה בתקופת הגאונים משלושה חלקים: החלק הראשון, מ'נשמת כל חי' עד 'לך לבדך אנחנו מודים' (שהוא לדעת רבי יוחנן 'ברכת השיר' שבמשנה). החלק השני, מ'אילו פינו' עד 'וכל קומה לפניך תשתחווה' (או עד 'ועני ואביון מגוזלו'), שהיה חלק מתפילת ההודאה על הגשמים. והחלק השלישי, עד 'עבדך משיחך' הוא תוספת של הגאונים, שחיברו את שני החלקים הראשונים ועשו מהם שיר ושבח אחד⁹.

2. ברכות נט, ב.
3. סידור כלבו, וכך מביא כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים.
4. מגדולי חכמי ישראל בימי בית המקדש השני (אחיה של שלומציון המלכה, אשתו של אלכסנדר ינאי, שהיה ממלכי בית חשמונאי).
5. פירוש עץ החיים להגדה.
6. מובאת באבודרהם בסדר שחרית של שבת ופירושה.
7. ישרים צדיקים חסידים קדושים ראשי תיבות יצחק, ותתרומום תתברך תתקדש תתהלל ראשי תיבות רבקה.
8. רבי אברהם ב"ר יצחק. תשובות הגאונים עמ' 41.
9. להעיר שב'תקון תפלה' (שבאוצר התפלות) כתב שברכת 'ישתבח' היא חלק מברכת השיר.

נְשִׁמַת כָּל חַי

תְּבַרְךְ אֶת שְׁמֶךָ

ה' אֱלֹהֵינוּ.

וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר

תְּפַאֵר וְתִרְוַמֵּם

זְכָרְךָ מִלְכֵנוּ תְּמִיד.

נְשִׁמַת כָּל חַי נשמת האדם, או הנשמה היתרה הנכנסת באדם בשבת, תְּבַרְךְ אֶת שְׁמֶךָ תישא ברכה ושבח לשמך ה' אֱלֹהֵינוּ. וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר הרוח השוכנת בגוף האדם (המכונה בשר) – שזו מדריגה נמוכה יותר מהנשמה, אף היא – תְּפַאֵר וְתִרְוַמֵּם זְכָרְךָ מִלְכֵנוּ תְּמִיד תשבח ותספר תמיד את רוממותך מלכנו.

- א. כלשון הפסוק (איוב יב, י) "וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר אִישׁ".
- ב. ברוח הכתוב (תהילים קמה, א) "ואברכה שמך לעולם ועד".

נְשִׁמַת כָּל חַי

כפי שהדברים נראים בפשטות, הכוונה לכל היצורים החיים על פני תבל. היינו שכל הברואים שיש בהם נשמה ורוח חיים – חיות ובהמות, עופות ודגים, זוחלים ורמשים – משבחים את הבורא (נשמה יש לה גם מובן של נשימה, כפי שהגמרא¹ מפרשת את הפסוק "כל אשר נשמת רוח חיים באפיו"²).

ואולם המפרשים רואים כאן משמעות עמוקה יותר. "נשמת כל חי" היא נשמת האדם, שכן מדובר כאן ברמת שבח שהיא ייחודית לאדם, והיא למעלה מהשיר והשבח של כל הברואים.

במובן עמוק יותר, הכוונה ל'נשמה היתרה' הנכנסת באדם בשבת³. זו מדריגה עליונה של הנשמה, שבימות החול אינה מתלבשת בתוך הגוף אלא מאירה על האדם בבחינת 'מקיף' [למעלה מתודעתו הגלויה], והיא הנכנסת באדם ביום השבת. לכן מוסיפים את תפילת 'נשמת' לתפילות יום שבת קודש⁴, שכן אותה 'נשמה יתרה' משבחת ומפארת את הקב"ה, כביטוי לכיסופיה אליו יתברך.

כָּל חַי

הזוהר⁵ מפרש את 'נשמת כל חי' במשמעות פנימית יותר: לא שהיא 'נשמת' ורוח החיים של הברואים, 'כל חי', אלא שהיא **באה ונובעת מ'כל חי'** – ממקור החיים העליון, שממנו שופעת החיות לכל העולמות – **"האי נְשִׁמַתָּא דְפִרְחָא מֵהוּא חַי הָעוֹלָמִים"** – נשמה זו הנמשכת ונובעת מ'חי העולמים'.

מדריגת 'כל חי', או 'חי העולמים', היא ספירת היסוד שבעולם האצילות. אליה מתנקז השפע העליון של כל הספירות הקדושות שמעליה, וגם הארות של מדריגות אלוקיות עליונות יותר, עד עצמות אין סוף ברוך הוא. לכן היא מכונה 'כל חי' או 'חי העולמים', כי כל החיות של העולמות מרוכזת שם (ובלשון הזוהר⁶: "כנישו דכל נהורין" – התכנסות כל האורות).

אלא שבמדריגה זו עדיין הדברים אינם גלויים ממש. כדי שיתגלו בפועל ויבואו לידי ביטוי עליהם לעבור דרך ספירת המלכות, שהיא כוח הגילוי, כמו כוח הדיבור המגלה לזולת את מה שצפון וחבוי במוחו וליבו של האדם.

1. יומא פה.א.

2. בראשית ז, כב.

3. כמאמר חז"ל (ביצה טז.א. תענית כז.ב): "נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו".

4. לבוש, אורח חיים סימן רפא: "מוסיפים נשמת מפני הנשמה היתירה שיש לאדם בשבת".

ובזוהר חלק ב, רה.ב: "האי יומא איהו יומא דנשמתין, דאיתעטרא ההוא צרורא דנשמתין. בגין כך משבחי בתושבחן נשמתא והיינו נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלוקינו".

5. חלק ב, קלח.א.

6. חלק א, יח.א; לג.א.